

Prof. zw. dr hab. Piotr Mickiewicz
Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte

RECENZJA KSIĄŻKI: MARTA SZUNIEWICZ, (RED.).(2015). *MARE NOSTRUM*, FUNDACJA PROMOCJI PRZEMYSŁU OKRĘTOWEGO I GOSPODARKI MORSKIEJ, GDYNIA, SS. 455.

W dziale „Recenzje” czasopism naukowych praktycznie nie pojawiają się omówienia książek jubileuszowych. Tym razem zasadna wydaje się prezentacja takiej pozycji. Publikacja ta jest swoistym ukłonem i hołdem kierowanym do prof. dra hab. Leonarda Łukaszuka, a zarazem zbiorem tekstów naukowych. Prezentuje prace o charakterze analitycznym, koncentrujące się na trzech obszarach aktywności naukowej Jubilatą, czyli problematyce sporów i konfliktów morskich, prawie (i prawnych aspektach funkcjonowania gospodarki morskiej) oraz sposobach rozwiązywania sporów międzynarodowych. Samo zestawienie Autorów, prezentujących swoje analizy i opinie na wybrane tematy, a jednocześnie w ten sposób składających Jubilatowi urodzinowe życzenia, zachęca do wnikliwej lektury niniejszej publikacji. O konfliktach morskich i stosowaniu w ich trakcie prawa międzynarodowego oraz prawnych formach rozwiązywania sporów piszą m.in.: profesorowie: Janusz Simonides, Stanisław Pawlak, Stanisław Bieleń, Andrzej Makowski, Krzysztof Kubiak i Dariusz R. Bugajski, kwestie prawno-gospodarcze w kontekście morskim przedstawiają Tadeusz Palmowski, Michał Pluciński, Dorota Pyć (w tym okresie nie tylko profesor UG, ale także minister odpowiadający za kwestie polityki morskiej), Zbigniew Godecki oraz George Penchev. Tadeusz Jasudowicz, Kazimierz Lankosz i Piotr Łaski odnieśli się do wybranych zagadnień prawa międzynarodowego, odnoszą się, często krytycznie, do jego zapisów i praktyki jego stosowania. Jednym słowem, Autorzy to grono uznanych ekspertów i specjalistów.

Wymieniając tylko część z grona Autorów podkreślam także ich zaangażowanie w tworzeniu merytorycznego poziomu niniejszej publikacji. W nadaniu jej ostatecznego kształtu, co jest widoczne przy lekturze publikacji, znacząca była także rola redaktora naukowego – dr Marty Szuniewicz. Zapraszając osoby bliskie Jubilatowi do przygotowania opracowań, zarówno zadbała ona o jakość naukową tekstów, jak i stworzyła z nich komplementarną całość. W konsekwencji wspólnej pracy Pani Redaktor i Autorów powstała praca zbiorowa o wysokim poziomie merytorycznym i stanowiącą jednocześnie pewną tematyczną całość. Spełniając swą zasadniczą rolę, jaką było złożenie hołdu naukowego Jubilatowi, jest ona także publikacją będącą źródłem wiedzy o prawie morza i formach wykorzystania akwenów morskich.

Publikacje o charakterze prac zbiorowych często przyjmują charakter intertematyczny, co w przypadku *Mare Nostrum* jest uzasadnione także celem jej powstania. Rozwią-

zanie to zawsze stwarza recenzentowi trudność, gdyż wymaga specyficznego podejścia, uwzględniającego zarówno treść publikacji, jak i jej zbieżność z tytułem oraz zakresem tematyki poruszany przez wszystkich Autorów. W swojej prezentacji dokonam oceny niniejszej publikacji, dzieląc poszczególne opracowania pod kątem ich tematyki oraz sposobu prezentacji treści, odrywając się od struktury niniejszej publikacji.

Na całość *Mare Nostum* składa się 19 opracowań obejmujących tematycznie problematykę międzynarodowego prawa morza, międzynarodowego prawa humanitarnego, pokojowego rozstrzygnięcia sporów, bezpieczeństwa morskiego w różnych jego obszarach oraz poszczególnych zagadnień szeroko rozumianej gospodarki morskiej. W publikacji wyróżnić można opracowania o walorach aplikacyjnych, które są krytyczną analizą danego zjawiska (J. Simonides, T. Janusewicz, S. Pawlak, P. Łaski, M. Łaski) oraz opracowania o charakterze poznawczym, równie ciekawe i w sposób dogłębny prezentujące wybrane problemy. W pierwszej części publikacji jubileuszowej niezaprzeczalny walor aplikacyjny ma opracowanie profesora Janusza Simonidesa, który wskazuje na proces gwałtownej rozbudowy potencjału sił morskich Chin i Rosji. Zgadzam się z generalną tezą Autora, iż jest to przejaw rywalizacji z USA, a jedną z jej form jest dążenie do uzyskania możliwości kontroli głównych szlaków globalnej wymiany towarowej. Kontrola tych szlaków jest obecnie jednym z czynników określających międzynarodowy status państwa. Zgadzam się również z oceną J. Simonidesa, że rywalizacja ta zakończyła się (w przypadku ChRL) i zakończy się (w odniesieniu do Rosji) porażką. W tym miejscu chciałbym wskazać – inny niż przytoczane przez Autora – argument. Zasadniczym powodem tej porażki są nie tyle różnice w potencjale i możliwościach finansowych, ile brak baz morskich pozwalających na swobodę działań na wybranych akwenach. Chińska koncepcja budowy systemu kontroli szlaków na Pacyfiku rozbiła się nie o możliwości budowy określonych typów okrętów, ale o brak akceptacji państw leżących w pobliżu Cieśniny Malakka i wysp Spratly stałej obecności chińskiej marynarki wojennej (oczywiście powodem była rywalizacja regionalna, jaką toczą państwa regionu). Niemożność ulokowania w tym regionie baz morskich, nawet wobec potencjalnej szansy na ich budowę w państwach północno-wschodniej Afryki i Iranie, spowodowała fiasko polityki poszerzenia strefy kontroli akwenów morskich wokół południowej części Azji kontynentalnej. W odniesieniu do Rosji podkreślić natomiast należy, że państwo to dysponuje potencjałem pozwalającym na kontrolę akwenów arktycznych i Północnego Szlaku Żeglugowego. Natomiast słabością jest brak kontroli „pasa południowego”, czyli Morza Śródziemnego i środkowej części Atlantyku oraz południowej części Pacyfiku. W odróżnieniu od Chin Rosja jednak podjęła trud budowy systemu bazowania, wykorzystując możliwości polityczne. Zapowiedziana w 2014 roku koncepcja przewiduje powstanie takich baz do roku 2020 (Kuba, Wenezuela, Nikaragua, Wietnam, Singapur, Seszele). Wskazując na powyższe zjawiska, podkreślam iż prof. Simonides dokonał ciekawej i dogłębnej analizy rozbudowy potencjału morskiego państw zainteresowanych uzyskaniem swoich interesów narodowych w obydwu regionach, a zaprezentowane tezy i konkluzje znacząco poszerzają zakres wiedzy o rywalizacji mocarstw morskich w tych regionach i okalających ich akwenach morskich.

Natomiast w części trzeciej szczególne zainteresowanie recenzenta wzbudziły analityczne i miejscami polemiczne – w stosunku do istoty funkcjonowania czy też stosowania prawa – opracowania Tadeusza Jasudowicza, Stanisława Pawlaka oraz Piotra i Mateusza Łaskich. T. Jasudowicz w swym opracowaniu skoncentrował się na omówieniu możliwości wykorzystania instytucji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do obrony praw handlarzy narkotyków, zatrzymanych na morzu otwartym. Jest to istotne zagadnienie, wynikające z zasady stosowania Konwencji o Prawie Morza w walce z tym rodzajem działalności przestępczej. Jej zapisy pozwalają na zastosowanie prawa wizyty, ale w ściśle określonym zakresie przedmiotowym. Autor prezentuje wyrok Trybunału, oceniające, czy zatrzymanie przemytników nie naruszało ich prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Profesor Jasudowicz polemizuje z kilkoma orzeczeniami i ich konkluzjami, prezentując własne interpretacje konkretnych zapisów prawnych. Podkreślić należy także końcową konkluzję Autora, iż problem zwalczania nielegalnego handlu narkotykami i środkami psychotropowymi należy postrzegać w szerokim kontekście, także prawnym, obejmującym, obok unormowań uniwersalnych, regionalnych i bilateralnych, także uzgodnienia *ad hoc* oraz praktykę współdziałania państw (s. 313). W pełni zgadzam się z tą konstatacją.

W tym miejscu należy przywołać także tekst autorstwa dr Marty Szuniewicz, który zaliczam do grupy opracowań poznawczych. Koresponduje on z tekstem T. Jasudowicza, ukazując *spectrum* problemu w kontekście prawnym. Pozwala czytelnikowi nie tylko dogłębnie poznać stan prawny, ale także lepiej zrozumieć rozważania Profesora, zwłaszcza istotę jego polemicznych wobec przytaczanych wyroków i interpretacji uwag. Stanowi on autorskie i kompetentne omówienie problemu, a także pozwala na uzyskanie wiedzy, ułatwiającej głębsze zrozumienie ważnych analiz T. Jasudowicza

Kolejny z omawianych tekstów – w mojej ocenie o charakterze *stricte* analitycznym – to opracowanie Stanisława Pawlaka. Autor w swojej publikacji dokonał analizy sposobu rozstrzygania sporów morskich przez Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza. Jest to zagadnienie znane przez stosunkowo ograniczoną liczbę specjalistów, ale ważne, gdyż ukazuje sposób podejścia do problemu. Nie powinno być ono obce zarówno politykom państw morskich, jak i strategom, zwłaszcza że S. Pawlak dokonuje szczegółowej analizy poszczególnych przypadków, osadzając je w reżimie prawnym oraz praktyce stosowania prawa.

Do tej subiektywnie stworzonej grupy zaliczam także opracowanie P. i M. Łaskich, dotyczące procedury składania skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Autorzy koncentrują się na kwestii sposobu formułowania zarzutu o naruszenie praw i wolności jednostki, w oparciu o zapisy Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

Pozostałe teksty zawarte w Księdze Jubileuszowej mają charakter poznawczy. Omawiają one w sposób dogłębny konkretne rozwiązania prawno-organizacyjne, sposoby kreowania poszczególnych polityk i rozwiązań szczegółowych, osadzając je w reżimie prawnym czy też wskazując powody konkretnego *status quo*. Ich niezaprzeczalnym walorem jest osadzenie prezentowanego problemu w szerszym niż prawna analiza rozwiązań kontekście. Zawierają one zestawienie zapisów prawa z komentarzem dotyczącym

praktyki stosowania oraz ukazaniem praktycznej formuły ich wdrażania. Podejście to pozwala nie tylko na dogłębne przedstawienie tych problemów, gdyż w efekcie jego stosowania powstały opracowania, które z powodzeniem odgrywają rolę poznawczą i mogą być wykorzystywane np. jako – kierowany do praktyków – materiał analityczny do rozważań i przygotowywanych lub wdrażanych rozwiązań. Stanowią także ciekawy zbiór materiałów do studiowania dla słuchaczy różnych form kształcenia. Dotyczy to zwłaszcza tekstów drugiej części publikacji (*Gospodarka i prawo morskie*), poruszających szereg istotnych kwestii dotyczących sposobów i uwarunkowań wykorzystania (eksploatacji i eksploracji) morza. Wiele stwierdzeń i konkluzji Autorów, szczególnie M. Plucińskiego, T. Palmowskiego, D. Pyć, powinno stać się elementem rozważań nad kształtem polskiej polityki morskiej. Podkreślić należy zwłaszcza uwagi Michała Plucińskiego, dotyczące sposobu budowy strategii rozwoju portu południowego Bałtyku. W mojej ocenie wart nagłośnienia jest zwłaszcza problem lądowej infrastruktury transportowej, jako determinanty koncepcji rozwoju portu. Z tymi tezami korespondują teksty autorstwa Doroty Pyć i Janiny Ciechanowicz-Mc Lean. Minister Pyć w swojej publikacji wyeksponowała rolę planowania przestrzennego, obszaru często pomijanego w przedsięwzięciach definiowanych jako polityka morska państwa. Natomiast J. Ciechanowicz omówiła problem uwarunkowań prawnych dotyczących ochrony brzegu morskiego, kwestii również marginalizowanej w całości kształcie polityki morskiej państwa.

Przedstawione teksty odnoszą się do kontekstu bałtyckiego, a niekiedy wręcz do sytuacji w Polsce. Drugą grupę, ściśle związaną z powyższą tematyką, stanowią opracowania autorstwa prof. Zbigniewa Godeckiego, Marty Bizewskiej oraz – zamieszczony w części trzeciej publikacji – opracowanie Georga Pencheva. Z. Godecki szczegółowo zanalizował rozwiązania UE w zakresie regulacji dotyczących połowu ryb na Bałtyku, a Marta Bizewska omówiła naukowe dotyczące sposobu finansowania rybołówstwa. Obie publikacje stanowią pewną – uzupełniającą się wzajemnie – całość, pozwalającą na zrozumienie kwestii sterowania rynkiem połowowym w UE. Z wymienionymi powyżej opracowaniami, odnoszącymi się do gospodarki morskiej koresponduje artykuł G. Pencheva, omawiający sposób działań władz bułgarskich w kwestii ochrony środowiska morskiego. Oprócz waloru poznawczego, jego analiza, w zestawieniu z powyższymi opracowaniami, pozwala na znalezienie uniwersalnych zasad, którymi powinniśmy się kierować w kreowaniu procesów gospodarczych na akwenach morskich i obszarach z nimi związanych.

Dwie pozostałe części publikacji jubileuszowej (*Spory i konflikty międzynarodowe* oraz *Rozwiązywanie sporów międzynarodowych*) korespondują ze sobą i trudno omawiać je oddzielnie. W części pierwszej Księgi Andrzej Makowski szeroko omawia prawne regulacje dotyczące stosowania blokady morskiej jako formy działań militarnych na morzu. Swą analizę prawną wzbogacił o kontekst historyczny, co – zwłaszcza dla młodszego czytelnika (studenta) – ma dodatkowy walor poznawczy. Natomiast w części trzeciej (*Rozwiązywanie sporów międzynarodowych*) Stanisław Bieliń przedstawił wręcz kompendium wiedzy o istocie negocjacji dyplomatycznych, jako formie prowadzenia polityki zagranicznej i sposobu uzyskiwania interesów narodowych. Z kolei Kazimierz Lankosz podjął się omówienia stosunkowo mało znanego problemu, jakim jest wykorzy-

stanie prawa religijnego (w tym przypadku islamskiego) jako bazy w stanowieniu prawa regulującego stosunki pomiędzy państwami. W tym ciekawym opracowaniu ważniejsze są jednak pytania otwarte, stawiane przez Autora: czy stosowanie prawa zwyczajowego lub wynikającego z respektowanych norm religijnych może być wykorzystane w prawodawstwie międzynarodowym i – chyba to pytanie ważniejsze – czy prawo międzynarodowe przestaje mieć charakter europocentryczny? A także, jakie konsekwencje niosą za sobą te zmiany?

W tej grupie na osobne omówienie zasługują publikacja autorstwa D.R. Bugajskiego. Autor koncentruje się na prezentacji procesu kształtowania się statusu Morza Azowskiego i zasad prowadzenia żeglugi w Cieśninie Kerczeńskiej. Kwestia ta, obecnie bezprzedmiotowa po aneksji Krymu, staje się istotna ze względu na rosyjskie koncepcje zapewnienia sobie kontroli nad Morzem Czarnym w kontekście zapewnienia osiągnięcia interesów strategicznych związanych z prowadzeniem wymiany handlowej z wykorzystaniem Morza Śródziemnego. Natomiast sama analiza procesu, będąca w istocie *case study*, ukazuje, w jaki sposób kwestie polityczne mogą wpływać na proces kształtowania rozwiązań prawnych.

Omówienie zawartości Księgi Jubileuszowej kończę, prezentując artykuły autorstwa prof. prof. T. Szubrychta, K. Kubiaka, M.H. Kozińskiego oraz L. Ciborowskiego. Nie dotyczą one wprost problematyki międzynarodowego prawa morza czy prawa międzynarodowego w całości, ale bardzo dobrze wpisują się tematycznie w tytułową problematykę. Dokonane przez Tomasza Szubrychta wskazanie założeń teoretycznych strategii morskiej państwa jest doskonałym wprowadzeniem w problematykę całej publikacji. Stanowi także ważny ze względu na zawartość merytoryczną, materiał do studiowania, zwłaszcza dla polityków, kreujących politykę morską państwa. Ważnym rozszerzeniem tego opracowania są artykuły K. Kubiaka i M.H. Kozińskiego. Krzysztof Kubiak prezentuje istotę sporu o łowiska i sposób wykorzystania sił morskich w tego typu rywalizacji państw. Natomiast artykuł Mirosława H. Kozińskiego poświęcony jest kwestii dosyć istotnej dla kształtu polityki morskiej państwa, czyli sposobu definiowania pojęcia *bezpieczeństwo morskie*. Autor stawia z pozoru proste pytanie, *czym jest w istocie bezpieczeństwo morskie?* Czy jest to wyłącznie problem, bezpieczeństwa żeglugi i życia na morzu, czy ogranicza się do ochrony interesów morskich, czy też uwzględniać powinno kwestię zapewnienia ich osiągnięcia. Pyta też o sens kompleksowego definiowania tego pojęcia. Autor niniejszej recenzji uważa, że tak i że ta definicja powinna odnosić się do kwestii konsekwencji wynikających z całokształtu działalności ludzkiej na akwenach morskich oraz sposobu osiągnięcia przez graczy międzynarodowych swoich interesów, których osiągnięcie warunkowane jest wykorzystywaniem morza lub ich konsekwencje wpływają na sposób korzystania z akwenów morskich. Mam świadomość kontrowersyjności tej tezy, ale tylko w toku naukowej dyskusji możliwe jest wypracowanie konkluzji pozwalających na jednoznaczne określenie tego pojęcia. Natomiast artykuł profesora Leopolda Ciborowskiego, dotyczący dychotomii postępu, dobitnie uzmysławia Czytelnikowi, że nie wystarczy tylko podążać do celu. Przede wszystkim należy określić cel tego podążania, umiejętnie go (w pełni) osiągnąć oraz właściwie spożytkować ów suk-

ces. Wydaje mi się, że to przesłanie doskonale opisuje sposób działalności naukowej Leonarda Łukaszuka.

Osobną częścią niniejszej publikacji jest zestawienie najważniejszych naukowych osiągnięć Jubilatą. Z oczywistych względów nie zostanie ona przeze mnie zaprezentowana, gdyż powinna być źródłem osobistej refleksji każdego z czytelników. Chciałbym jedynie podkreślić, że odgrywa ona dodatkową rolę. Stanowi bowiem doskonały materiał bibliograficzny dla osób poszukujących informacji o problematyce morskiej w kontekście funkcjonowania regulacji tworzonych przez poszczególne zapisy międzynarodowego prawa morza.

Zachęcając do lektury *Mare Nostrum*, chciałbym podkreślić także walor merytoryczny prezentowanej publikacji, jej Autorom zaś pogratulować umiejętnego powiązania zasadniczego celu tej publikacji (dar serca składany Jubilatowi) z prezentacją ważkich problemów naukowych. Znając Jubilatą, z pełnym przekonaniem mogę twierdzić, że dla Niego obydwie cele były równie ważne, chociaż postawię tezę, że wartość merytoryczna opracowań sprawiła Mu większą radość. Tym bardziej, gratulując Pani Redaktor i Autorom, pozwalam sobie na stwierdzenie, że z czystym sumieniem możecie Państwo powiedzieć sobie, że wykonana praca cieszy (*acti labores iucundi*).